

Het familieportret

Jenna Blum bij Boekerij:

Het familieportret

In tweestrijd

De verloren familie

Niet zomaar een hond

Jenna Blum

Het familieportret

vertaald door Carolien Metaal

Eerste druk 2010
Negenenveertigste druk 2022

ISBN 978-90-599-0075-2
ISBN 978-94-6023-151-3 (e-book)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Those Who Save Us* (Harcourt)
Vertaling: Carolien Metaal
Omslagontwerp: D P S, Amsterdam
Omslagbeeld: Nina Leen / Getty Images (meisje), Raymond Gehman /
Corbis (bakkerij)
Zetwerk: CeevanWee, Amsterdam
Auteursportret: Lynn Wayne

© 2004 by Jenna Blum
© 2010 voor de Nederlandse taal: De Boekerij bv, Amsterdam

Het citaat op p. 69 is afkomstig uit Matthew Arnold, 'Dover Beach'.
Het citaat op p. 219 is afkomstig uit Shakespeare, *Macbeth* (vert. Jan Jonk,
Breda: 2008).
Het citaat op p. 319 is afkomstig uit W.B. Yeats, 'The Second Coming'
(vert. A. Roland Holst, Den Haag: 1958).

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk,
fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Dit boek is voor mijn moeder, Frances Joerg Blum, die me mee heeft genomen naar Duitsland en me de sleutel heeft gegeven:

Ich liebe dich, meine Mutti.

En het is in dierbare herinnering aan mijn vader, Robert P. Blum, die zou hebben gezegd: mazzeltofl!

‘Ik had mij vrijwillig aangesloten bij de gelederen van de actieve SS en ik was te gehecht geraakt aan het zwarte uniform om er afstand van te doen.’

– Rudolf Höss, kampcommandant van Auschwitz

PROLOOG

Trudy en Anna, 1993

Er zijn veel mensen naar de uitvaartdienst gekomen: de lutherse kerk in New Heidelberg is tot de laatste plaats toe bezet door boeren en hun gezinnen, die zijn gekomen om afscheid te nemen van een van hen. Omdat er geen plekje meer vrij is om te zitten, staan er ook mensen langs de muren en in het kerkportaal. De mannen zien er vreemd komisch uit in hun donkere pakken; voor een gewone dienst kleden ze zich nooit zo. De vrouwen dragen echter wat ze elke zondag dragen, wat voor weer het ook is: een rok met een bijpassende trui, panty's en pumps. Hun opbollende parka's, die detoneren en wijzen op de naderende terugkeer naar de dagelijkse gang van zaken, zijn hun enige concessie aan de kou.

En het is koud. December in Minnesota is een slechte tijd om een dierbare te moeten begraven, denkt Trudy Swenson. Sterker nog, het is onmogelijk. De grond is tot bijna een meter diep bevroren en haar vader zal in een koelcel in het stadsmortuarium ondergebracht moeten worden tot de aarde genoeg ontdooid is om hem te ontvangen. Trudy probeert de gedachte aan hoe Jack er na een paar maanden daar uit zal zien te onderdrukken. Ze doet een poging om zich in plaats daarvan te concentreren op de grafrede. Ze moet echter last hebben van de onsamenvangende waarneming van nabestaanden, want haar gedachten leiden hardnekkig een eigen leven. Ze cirkelen boven haar in het schip en geven haar een luchtopname van de kerk en zijn bezoekers: Trudy zelf, die kaarsrecht op de eerste rij naast haar moeder Anna zit; de predikant, die eindeloos doorzeurt over een man die, zo valt op te maken uit de omschrijving, op iedere kerel hier zou kunnen slaan; de overledene, die er dood uitziet in zijn kist; de rest van de stad, die achter Trudy zit en naar haar achterhoofd staart. Trudy voelt zich afschuwelijk aanwezig, en hoewel het niet haar bedoeling is om oneerbiedig tegenover haar vader te zijn, bidt ze alleen maar dat de dienst snel afgelopen zal zijn.

Dan is dat ook zo: de gemeente komt luidruchtig en verwachtingsvol overeind. Trudy beseft dat men wacht tot zij en Anna vóór alle anderen de kerk verlaten, zoals het hoort. Ze neemt even de tijd om een laatste afscheidsgroet naar Jack te mompelen en pakt dan Anna's elleboog om haar uit de kerkbank te helpen. Anna laat zich door Trudy langs de rijen onbewogen gezichten leiden, maar maakt zich van haar los zodra ze buiten zijn en loopt in haar eentje verder. De twee vrouwen schuifelen met kleine, behoedzame stapjes over de ijzel naar Trudy's auto.

Trudy start de Civic en huivert; ze wacht tot de motor warm is gedraaid. Het zal hier pas behaaglijk zijn als ze hun bestemming bereikt hebben: de boerderij tien kilometer ten noorden van hier. De vrieslucht voelt als glassplinters in haar longen. Trudy bibbert zo hard dat haar botten dreigen te knappen. 'Nou, ik vond het wel een mooie dienst,' zegt ze tegen Anna.

Anna zit door haar raampje naar de horizon te staren. De lutherse kerk is op de hoogste heuvel van New Heidelberg gebouwd, zo dicht mogelijk bij God. Vanaf dit punt lijkt het onderliggende landschap 's zomers net een dambord, waarover je rennend en met gespreide armen zou kunnen afdalen om op te stijgen. Nu is het een saaie en ononderbroken witte vlakke.

Trudy probeert het opnieuw. 'Kort en simpel,' zegt ze. 'Pap zou het mooi gevonden hebben, denk je ook niet?'

Langzaam draait Anna haar nietszeggende blik naar de voorruit en vervolgens naar haar dochter. Ze staart Trudy aan alsof ze niet weet wie Trudy is. 'We moeten naar het huis,' zegt ze dan. 'Ik moet het eten klaarzetten. Voor je het weet staan de mensen voor de deur.'

Dat is waar: om hen heen klimmen de New Heidelbergers al in hun trucks en bestelbusjes. Na een korte, respectvolle pauze om de familieleden hun gezicht te laten opfrissen, zullen de stadslui de boerderij binnen vallen met hun stoofschotels en condoleances. Trudy zet de auto in de eerste versnelling en spurt de parkeerplaats af. Ze ziet Anna's handen en voeten omhoogschieten – een klein stukje maar – vanwege de snelheid waar ze niet aan gewend is. Hoewel Anna al bijna vijftig jaar in deze afgelegen landelijke streek woont, waar mensen het heel gewoon vinden om een half uur te rijden voor hun dagelijkse boodschappen, heeft ze nooit leren autorijden. Ze draait zich weer naar

haar raampje om naar de langstreckende akkers te kijken.

Voor Trudy, die zodra ze vijfendertig jaar geleden de middelbare school verliet New Heidelberg heeft verruild voor de Twin Cities, is dit landschap een studie in monotonie, even deprimerend en ongestuurd als de Siberische steppen. Sneeuw en modder, grijze lucht, de ene na de andere prikkeldraadomheining langs de tweebaansweg. Silo's en trailers. Zelfs koeien zijn nergens te bekennen. Het is nog vroeg, drie uur, maar in dit deel van het land valt de avond vroeg: over een uur is het al donker. Dit besef én de vraag hoe ze die tijd moet doorbrengen, doen Trudy hevig verlangen naar haar eigen keuken, haar studeerkamer, naar het lesgeven aan ontgoochelde studenten in haar collegezaal; naar overal behalve hier. Opeens besluit ze om eerder dan gepland terug te gaan naar Minneapolis, misschien morgenochtend al. Een van de vreemde dingen aan de dood, heeft Trudy ontdekt, is namelijk dat je in het kielzog ervan gewoon verdergaat alsof er niets gebeurd is. Het lijkt harte-loos en verkeerd, maar nu de rituelen van de rouw afgehandeld zijn, hoeft Trudy alleen nog de enorme omvang van deze plotselinge verandering proberen te bevatten. En dat kan ze net zo goed lekker in haar eigen huis doen in plaats van hier met Anna te gaan zitten zwijgen.

Maar eerst moet ze zich nog door de ontvangst heen slaan en dus rijdt Trudy de oprit naar de boerderij op. Als ze de rij dennenbomen passeren, prikken vingerdikke stralen zonlicht door de wolken. Die transformeren de stuifsneg op de akkers tot glinsterende lakens en benadrukken de bijgebouwen op een volgens Trudy schaamteloos dramatische en eclectische manier. Ze parkeert en helpt Anna de auto uit, maar ijsbeert nog lang nadat Anna naar binnen is gegaan over het erf. Op deze plek zou Jack, naar verluidt, zijn fatale hartaanval hebben gekregen; de patholoog-anatoom heeft Trudy verzekerd dat Jack dood was voordat hij de grond raakte. Toch vraagt Trudy zich af: heeft Jack even stilgestaan, verbijsterd door de verscheurende pijn in zijn linkerarm, zijn borst? Heeft hij tijd gehad om zich te realiseren wat er gebeurde? Trudy hoopt van niet; het zou haar opluchten als ze zeker wist dat dit niet zo was, maar Anna, de enige getuige, zegt zoals gewoonlijk niets.

Trudy staart nog een minuut lang naar de aangestampte sneeuw, probeert daaronder de route van de schuur naar de veranda te onderscheiden die Jack altijd zó consequent volgde, dat zijn laarzen een plat-

getrapt spoor achterlieten in het gras. Maar ze ziet niets en de zon verdwijnt achter een grauwe, wazige wolk. Uiteindelijk slaakt Trudy een zucht en loopt de treden op, haar moeders huis binnen.

Want het huis is eigenlijk altijd van Anna geweest. Jack en Trudy hadden net zo goed huurders kunnen zijn wier slordige maar noodzakelijke aanwezigheid Anna geduldig heeft getolereerd. Het is tenslotte Anna die de vloeren heeft geschrobd, de gordijnen heeft gewassen, de ramen heeft opgewreven met krantenpapier en azijn, en de bovenkant van de deurposten met een speciaal opzetstuk heeft gestofzuigd. Het is Anna die de vijanden van de boerin – aarde en stront, kaf en bloed – heeft bestreden. Uiteindelijk is dat een verloren strijd, want de grondregel van het agrarische leven luidt: dat wat buiten is, moet vroeg of laat binnenkomen. Toch is Anna er met grote en koppige inspanning in geslaagd hier enige mate van Duitse properheid af te dwingen.

Nadat ze haar jas heeft opgehangen, voegt Trudy zich bij haar moeder in de keuken. De twee vrouwen werken in zwiigende en gehaste concentratie; ze dragen het eten dat Anna de afgelopen achtenveertig uur heeft bereid naar de eetkamer. Dat is een schemerige, spelonkachtige ruimte waar Anna buitensporig trots op is, met een donkere lambriering, behang met Franse lelies en een hoog plafond dat in het halfduister lijkt de drijven. De spiegel boven het dressoir is een melkachtige vlek, de zware gordijnen houden het weinige daglicht dat er is tegen. Trudy kan zich niet meer herinneren wanneer ze voor het laatst in deze kamer was. Schuifdeuren sluiten die af van de rest van het huis en beschermen het kostbare eiken meubilair tegen de gesel en de hoon van het alledaagse leven. De kamer is alleen bestemd voor bezoek, wat betekent dat hij de afgelopen jaren helemaal niet gebruikt is.

Maar hij vormt de perfecte omlijsting voor de ophanden zijnde gelegenheid die uiterste formaliteit vereist, en met dat in haar achterhoofd is Anna hier druk bezig geweest. Het vloerkleed vertoont banen van heftig gestofzuig. Het dressoir en de tafel zijn glad van de citroenolie. Hun glimmende oppervlak zal weldra verborgen gaan onder onderzetter en pyrex schalen die niet de *sauerbraten* en *kartoffeln* bevatten uit Anna's geboorteland, maar de gerechten die ze heeft leren maken: een pastaschotel, fruit en geraspte kokosnoot onder een donzige berg slagroom, een gelatinepudding met vruchten. Een oefening in onmatig-

heid, aangezien de buurtbewoners elk moment kunnen arriveren met meer van hetzelfde. Desondanks vereist het protocol dat Anna hun iets voorschotelt.

Trudy zet een mandje met broodjes op de tafel en wendt zich tot haar moeder. ‘Heb je koffie gezet?’ vraagt ze, het eerste wat ze tegen Anna gezegd heeft sinds ze binnen is.

Anna maakt afwezig een wegwuivend handgebaar. ‘Dat doe ik zo,’ zegt ze. ‘Ga jij maar even kijken of ik niets vergeten ben.’

Jawohl, denkt Trudy. Ze dreuntelt van de kamer naar de keuken en weer terug, het vertrouwde rondje dat ze als meisje al in het kielzog van Anna maakte, vragen stellend waarop ze geen antwoord kreeg. Uiteraard is het allemaal tot in de puntjes geregeld. Als Trudy boven in de badkamer controleert of er schone handdoeken hangen, valt het haar op dat Jacks scheerspullen weg zijn. Daarvoor in de plaats staan nu Anna’s parfumesjes op een rij, elk op precies één centimeter van de rand van de glazen plank. Vervolgens werpt Trudy een blik in de slaapkamer van haar ouders. Het bed is netjes opgemaakt, maar de vloer ligt vol gestickerde vuilniszakken: Jacks kleren, klaar om aan de kerk geschonken te worden. Trudy fronst en wrijft over haar armen. Ze loopt terug naar de woonkamer, haalt haar jas uit de kast en vlucht naar de veranda, waar ze ineengedoken en bibberend blijft staan.

Ze tuurt met samengeknepen ogen naar de weg. Er is een zware donkerblauwe schemering over het land gevallen, die de lucht in de grond drukt. Er zouden nu toch koplampen in een plechtige processie over de oprit moeten bewegen, onder de zwarte takken van de dennenbomen die daar langs staan. Maar ze ziet er niet een en ze hoort alleen de fluitende wind over de akkers.

Trudy blijft wachten tot het te donker is om nog iets te kunnen zien. Dan gaat ze weer naar binnen en knipt al lopende lampen aan. Anna zit nog steeds in de eetkamer, aan het hoofd van de tafel. Trudy kan Anna amper onderscheiden van de schaduwen om haar heen; ze is niet meer dan een donkere solide vorm, net als het meubilair.

Trudy tast naar het lichtknopje op de muur en de rookglazen kapjes van de kroonluchter verspreiden een vuilgeel licht. Een van de peertjes is stuk. ‘Ik denk niet dat er nog iemand komt,’ zegt ze tegen Anna.

Anna lijkt haar niet gehoord te hebben. Ze zit te spelen met een

placemat, kamt de kwastjes in rechte lijnen. Ze ziet er vermoeid uit, denkt Trudy. Ze is misschien nog wel bleker dan normaal. Maar het verlies van haar echtgenoot zal geen zichtbaar teken op haar achterlaten. Anna's schoonheid ligt verzonken in haar botten. Hoewel Anna hier niets aan kan doen, vat Trudy het bijna als een persoonlijke belediging op dat haar moeder zelfs nu zo beheerst en prachtig blijft, zelfs op drieënzeventigjarige leeftijd, in weduwezwart.

Trudy doet haar mond open om nog iets te zeggen – ze heeft geen idee of het 'wat vervelend' of 'wat had je dan verwacht?' zal worden – maar Anna voorkomt dit door te knikken en op te staan. Zonder ook maar een blik op Trudy of het onaangeroerde eten te werpen, loopt ze tussen de schuifdeuren door. Even hoort Trudy niets – Anna loopt over de vloerbedekking in de woonkamer – maar dan klinkt het getik van Anna's hakken op de trap en de overloop. Vervolgens het gepiep van spiraalveren als Anna gaat liggen op het bed dat ze meer dan vier decennia met Jack gedeeld heeft. Dan, opnieuw, stilte.

Trudy blijft een tijdje staan en luistert. Als ze niets meer hoort, kuiert ze naar de keuken en schenkt wat koffie in die Anna in een pot van bedrijfsformaat heeft gezet. Trudy staat bij het aanrecht; ze drinkt niet, maar verwarmt haar vingers, die nog stijf van de kou buiten zijn, aan de mok. Ze staart door het raam in de richting van New Heidelberg, hoewel ze vanaf hier niet eens een vage lichtvlek ervan aan de horizon kan zien.

Trudy neemt een slokje van haar koffie. Waarom zou ze verbaasd zijn? Eerlijk gezegd is ze dat niet. De stadslui hebben Jack al de laatste eer bewezen in de kerk. En nu hij er niet meer is, hebben ze geen enkele reden meer om aardig te zijn tegen zijn weduwe, noch tegen haar dochter. Ze hebben het al jaren willen doen, al vanaf het moment dat Jack Anna meenam naar dit land, en nu hebben de New Heidelbergers dan daadwerkelijk hun handen van haar af getrokken.

Anna en Max
Weimar, 1939-1940

De avond is als alle andere tot de hond verstikte geluiden begint te maken. En zelfs dan neemt Anna aanvankelijk niet de moeite om zich af te wenden van de *roulade* die ze aan het vullen is voor het avondmaal dat zij en haar vader Gerhard gaan gebruiken, want het energieke gekokhals van de teckel komt niet vreemd op haar over. De hond, Spätzle, eet altijd iets wat hij niet zou mogen eten, verorbert kippenkarkassen en kapjes brood zonder te kauwen, en die vraatzucht wordt onvermijdelijk gevolgd door kokhalzen. Stiekem vindt Anna hem een afschuwelijk mormel en dat is al zo sinds ze hem vijf jaar geleden op haar veertiende verjaardag, net na haar moeders overlijden, als een soort compensatie van haar vader kreeg. Het is misschien niet eerlijk om Spätzle daarom te haten, maar hij is ook chronisch chagrijnig en valt met zijn vergeelde hoektanden naar iedereen behalve Gerhard uit; eigenlijk is hij haar vaders huisdier. En hij is walgelijk dik, aangezien Gerhard hem altijd leukere hapjes toestopt, ondanks zijn gebulderde waarschuwingen *Geef! De hond! Geen! Eten! Van! De tafel!* aan Anna.

Nu negeert Anna Spätzle en wenst ze dat haar handen niet zo druk bezig waren in de mengkom, zodat ze die tegen haar oren kan drukken. Maar als het verstikte geluid aanhoudt, kijkt ze hem enigszins gearmeerd aan. Hij hapt naar adem tussen rondjes *rmmp-rmmp-rmmp*-geluiden door en zijn lange snuit zit vol schuimvlokken. Anna laat de *roulade* in de steek en buigt zich over hem heen, ze duwt zijn kaken van elkaar om te kijken wat er in hemelsnaam zijn luchtpijp blokkeert, maar haar vingers, die al slijmerig zijn van het vlees, vinden geen houvast in de gladde hondenkeel. Hij lijkt te slagen in zijn verwoede pogingen het voorwerp door te slikken, maar Anna is niet bereid om het erbij te laten zitten. Stel dat het iets giftigs is? Wat als de hond eraan doodgaat? Met een angstige blik in de richting van haar vaders studeerkamer

trekt Anna haar jas aan, grijpt de teckel en stuift zonder haar groezelige schort af te doen het huis uit.

Aangezien er geen tijd is om Spätzle naar haar eigen dokter in het centrum van Weimar te brengen, besluit Anna om het te proberen bij een kliniek die dichterbij is. Ze is er nooit geweest, maar komt er vaak langs als ze boodschappen doet in de vervallen buitenwijk van de stad. Ze rent de hele kwart kilometer, worstelend om de hond, die als een glibberige buis spieren gepikeerd kronkelt in haar armen, niet te laten glippen. Ze rent onder druipende gaslantaarns door, over rottende oktoberbladeren en door tientallen jaren vorst en dooi opgehoogde trottoirs heen. Eindelijk slaat Anna een hoek om naar een rij smalle, verwaarloosde huizen die nog steeds de littekens van de laatste oorlog dragen. Daar is de bronzen naamplaat: HERR DOKTOR MAXIMILIAN STERN. Met haar heup duwt Anna de deur open en haast zich door de receptie naar de onderzoekkamer.

Ze treft de *herr doktor* met een stethoscoop tegen de borst van een vrouw, wier vlees als reuzel uit haar mousseline brassière golft. De patiënt krijgt Anna in het oog voor de arts haar ziet: ze wijst en laat een korte hijgerige kreet ontsnappen. De dokter springt op en recht verschrikt zijn rug, en de vrouw slaat de armen voor haar boezem en kreunt.

‘Gaat u even in de wachtkamer zitten, wie u ook bent,’ snauwt *herr doktor Stern*. ‘Ik kom zo bij u.’

‘Alstublieft,’ hijgt Anna. ‘Mijn vaders hond... Hij heeft iets giftigs gegeten... Volgens mij gaat hij dood...’

De dokter draait zich om en fronst. ‘U mag zich aankleden, *frau Rosenberg*,’ zegt hij tegen zijn patiënte. ‘Uw bronchitis is zeer mild, niets om u zorgen over te maken. Ik zal uw gebruikelijke recept uitschrijven. En als u me nu wilt excuseren, ik moet even naar dat arme dier kijken.’

‘Nou ja!’ zegt de vrouw, terwijl ze haar jurk aantrekt. ‘Nou ja, zeg! Ik word gewoon... aan de kant gezet voor een hónd.’ Ze grijpt haar jas en duwt zich met een dramatische zucht langs Anna.

Als de deur dichtslaat, komt de dokter snel naar Anna toe en bevrijdt haar van haar last. Ze beeldt zich in dat hij haar een piepklein samen-zweerderig lachje over zijn bril toewerpt. Ze buigt haar hoofd in af-

wachting van de tweede, verbaasd goedkeurende blik die mannen haar altijd toebedelen. Maar in plaats daarvan hoort ze hem weglopen en als ze weer opkijkt, staat hij met zijn rug naar haar toe over de teckel op de tafel gebogen. ‘Eens even kijken,’ mompelt hij.

Anna kijkt angstig toe hoe hij zijn hand in de bek van de hond stopt en zich dan omdraait om een injectiespuit klaar te maken. Ze put enige troost uit de behendige bewegingen van zijn handen, de bewegende spieren onder zijn dunne shirt. Hij is een lange, magere man, op de rand van broodmager. Hij lijkt ook op een vreemde manier bekend, hoewel Anna hier absoluut nog nooit geweest is.

‘Hoe dankbaar ik u ook ben voor het feit dat u me gered hebt van frau Rosenberg, ik moet u er toch op wijzen dat dit een nogal onorthodox bezoek is, fräulein,’ zegt de dokter terwijl hij bezig is. ‘Verkeert u wellicht in de veronderstelling dat ik een dierenarts ben? Of dacht u dat een joodse arts alles met beide handen zou aangrijpen, zelfs de behandeling van een hond?’

Joods? Anna knippert naar het blonde haar van de dokter dat, hoewel steil, alle kanten op staat. Te laat herinnert ze zich de davidster op de deur van de kliniek. Natuurlijk, ze wist dat dit de joodse wijk was, maar in haar paniek heeft ze daar geen moment bij stilgestaan.

‘Nee, nee,’ protesteert Anna. ‘Natuurlijk niet. Ik ben hiernaartoe gekomen omdat u het dichtstbij...’ Ze realiseert zich hoe dit klinkt en verstomt. ‘Neem me niet kwalijk,’ zegt ze. ‘Ik wilde u niet beledigen.’

De dokter kijkt haar over een schouder glimlachend aan. ‘Nee, ik ben degene die zich moet verontschuldigen,’ zegt hij. ‘Het was bedoeld als een grapje, maar het was nogal wrang. In deze tijden ben ik inderdaad blij met welke patiënt dan ook, of het nu mede-joden of teckels zijn. U bent arisch, is het niet, fräulein? U weet toch dat u alleen al door hier te komen de wet hebt overtreden?’

Anna knikt, hoewel ze ook hier geen moment bij heeft stilgestaan. De dokter richt zijn aandacht weer op de hond. ‘Bijna klaar, bijna klaar,’ mompelt hij. ‘Aha, hier is de boosdoener.’ Hij houdt iets omhoog voor Anna: een stuk van haar maandverband, glimmend van het speeksel en vol bloedvlekken.

Beschaamd slaat Anna haar handen voor haar gezicht. ‘O, god nog aan toe,’ zegt ze. ‘Die rothond!’

Herr doktor lacht en werpt het maandverband in een prullenmand. ‘Het had veel erger kunnen zijn,’ zegt hij.

‘Ik kan me niet voorstellen hoe...’

‘Hij had iets kunnen opeten wat echt giftig was. Chocolade, bijvoorbeeld.’

‘Is chocolade giftig?’

‘Voor honden wel, fräulein.’

‘Dat wist ik niet.’

‘Tja, dan weet u het nu.’

Anna wappert met haar handen voor haar vuurrode wangen. ‘Ik weet niet zeker of ik dat niet liever had gewild,’ zegt ze, ‘gegeven de omstandigheden.’

De doktor lacht – een kort gebulder – en loopt naar de wasbak om zijn handen in te zepen. ‘U hoeft zich niet te generen, fräulein,’ zegt hij. ‘*Nihil humanum mihi alienum est* – niets menselijks is mij vreemd. Of honds, nu we het daar toch over hebben. Maar u zou wat beter moeten letten op wat u dat kereltje te eten geeft – écht eten, bedoel ik. Hij is veel te dik.’

‘Dat komt door mijn vader,’ vertelt Anna hem. ‘Hij schuift de hond voortdurend restjes van tafel toe.’

Nu kijkt herr doktor Stern haar wat langer aan. ‘Uw vader... dat is toch herr Brandt?’

‘Ja.’

‘Ach,’ zegt de doktor. Hij tilt Spätzle van de onderzoektafel en legt de hond in Anna’s armen. De ogen van de teckel staan wazig; nu hij zo verslapt is, lijkt hij zo zwaar als een stoeptegél. ‘Een lichte verdoving,’ legt de doktor uit, ‘en spierontspanners. Om bij... om erbij te kunnen. Hoe dan ook, hij is binnen de kortste keren weer de oude, mits u hem uit de buurt houdt van snoepjes en andere, zullen we zeggen, onverteerbare zaken?’

Hij laat zijn bril zakken en lacht naar Anna, die langer teruglacht dan ze zou moeten doen. Dan komt ze tot bezinning en verschuift de hond om in haar jaszak onhandig naar haar beurs te graaien. ‘Hoeveel ben ik u schuldig?’ vraagt ze.

De doktor wuift met zijn hand. ‘Niets,’ zegt hij. ‘Dat is wel het minste wat ik kan doen, gezien mijn laatste noodlottige treffen met uw familie.’

Hij draait zich om en Anna denkt na. Natuurlijk. Nu weet ze waar ze hem eerder heeft gezien. Hij bezocht Anna's moeder tijdens de laatste dagen van haar ziekbed, als enige arts in Weimar die op huisbezoek wilde komen. Anna herinnert zich hoe herr doktor Stern met rinkelende flesjes in zijn tas langs haar heen spurte op de overloop; dat hij, toen hij de bedroefde Anna in een hoekje bespeurde, stopte en haar onder haar kin kietelde en zei: 'Het komt allemaal goed, kleintje.' Ze herinnert zich ook dat Gerhard onmiddellijk na het overlijden van zijn vrouw tierde: 'Het is allemaal zijn schuld dat ze niet beter is geworden. Wat kun je anders verwachten van een jood? Ik had hem nooit met zijn vingers aan haar moeten laten zitten.'

'U had vroeger een baard,' zegt Anna nu, 'een rode baard.'

De doktor wrijft met zijn hand over zijn kaak, wat een licht raspnd geluid veroorzaakt. 'Ach, ja, dat is zo,' zegt hij. 'Die heb ik vorig jaar afgeschoren in een poging er jonger uit te zien. IJdel in beide betekenissen van het woord.'

Anna lacht weer. Hoe oud zou hij zijn? Niet ouder dan halverwege de dertig, dat weet ze zeker. Hij draagt geen trouwring.

Met een beleefd zwierig gebaar opent hij de deur voor haar. Anna blijft bij de medicijnkast staan, zoekend naar iets anders wat ze hem zou kunnen vragen, zich afvragend of ze belangstelling zou kunnen veinzen voor de potjes pillen en tongspatels of het geraamte dat met een gleufhoed op in een hoek van de kamer is neergezet. Maar de doktor krijgt nu iets ongeduldigs, dus Anna slaakt een zuchtje en pakt de hond steviger vast. 'Heel hartelijk bedankt, herr doktor,' mompelt ze, als ze vlak langs hem loopt en onder de lucht van ontsmettingsmiddel de geur van kruidige zeep op zijn huid bespeurt.

'Graag gedaan, fräulein.' De doktor werpt Anna een afwezige halve glimlach toe en roept in de richting van de wachtkamer: 'Maizel!'

Een kleine jongen met lange krullen die over zijn oren dansen, dribbelt in de richting van Anna. Zijn arm zit in een mitella. Hij wordt gevolgd door een oudere joodse man in een tot op de draad versleten zwarte jas. Hun slaaplokken doen Anna denken aan houtkrullen. Ze drukt zich tegen de muur om het stel te laten passeren.

Als ze de kille avondlucht in stapt, werpt Anna een weemoedige blik achterom naar de kliniek. Maar dan denkt ze opeens aan haar vader en

de schrik slaat haar om het hart. Het is laat en Gerhard zal laaiend zijn dat hij langer op zijn avondeten moet wachten; hij staat erop dat zijn maaltijden met militaire precisie worden opgediend. Dan krijgt Anna een ingeving; ze draait zich om en haast zich naar de bakker een paar straten verder. Een *sachertorte*, Gerhards favoriete dessert, zal als excuus kunnen dienen voor het feit dat Anna zo laat nog op pad is gegaan – ze gaat hem echt niets vertellen over het debacle met de hond – en kan zijn boze bui misschien ook wel temperen.

Net als alles in deze troosteloze buurt is de bakkerij niet om aan te zien. Hij heeft zelfs geen naam. Anna vraagt zich af waarom de eigenaar ervan, frau Staudt, niet liever buiten de joodse wijk een winkel begint. Ze is tenslotte, net als Anna, arisch. Maar ach, hoe armoedig de winkel ook is, je kunt er het beste gebak van heel Weimar krijgen. Anna arriveert net op het moment dat de bakker het bordje van OPEN naar GESLOTEN draait. Anna tikt op het raam en trekt een wanhopig gezicht. Frau Staudt, wier substantiële lichaam als een kalkoen in haar schort is gesnoerd, werpt haar handen ten hemel. Ze haalt de deur van het slot en gromt nijdig: ‘En wat wil je nu weer? Een *linzertorte*? De maan?’

‘Een *sachtertorte*?’ zegt Anna, die haar meest innemende glimlach tevoorschijn tovert.

‘Een *sachtertorte*! *Sachertorte* wil de prinses... En je hebt vast ook niet de juiste voedselbonnen bij je.’

‘Nou...’

‘Dat dacht ik al.’

Maar de verweduwde en kinderloze bakker heeft al lang geleden een moederlijke houding ten opzichte van de moederloze Anna aangomen en achter in de winkel staat inderdaad een kostbare *sachertorte*. Door zielig genoeg te kijken, slaagt Anna erin de helft daarvan op de pof af te smeken.

Als dit geregeld is, gaat ze terug naar huis – zo snel als ze kan, met de gebaksdoos onder de ene arm en de teckel, die nu begint te wriemelen, onder de andere. En weer heeft Anna geluk: als ze door de dienstmeideningang naar binnen glipt, hoort ze uit de studeerkamer van haar vader een aanzwellend wagneriaans koor. Dan is Gerhard dus in een goede bui. Misschien heeft hij niet gezien hoe laat het is. Anna zet de hond in zijn mand en kijkt fronsend naar het dressoir. De *roulade*, die wel erg

lang uit de koelkast is geweest, is nu vast bedorven. In plaats daarvan zal Anna een *eintopf* van het eten van gisteren in elkaar moeten flansen.

Terwijl ze gehaast de ingrediënten daarvoor bij elkaar zoekt, plukt ze stukjes van de taart en stopt die in haar mond. Ze heeft trek gekregen van de koude avondlucht. En die heeft blijkbaar ook voor Spätzle wonderen verricht, want hij herstelt net zo snel als de dokter beloofd heeft. Hij komt waggelend zijn mand uit om haar voor de voeten te lopen, staart met dreigende belangstelling naar Anna's hand en volgt de *sachertorte* van de doos naar haar mond. Als Anna niet genegen lijkt te zijn hem een stukje aan te bieden, begint hij te keffen.

‘Stil,’ zegt Anna.

Ze snijdt een plakje taart af en eet dat langzaam op. Genietend van de pure Zwitserse chocolade graaft ze in haar geheugen naar nog meer details van het huisbezoek van herr doktor Stern vijf jaar geleden. Ze herinnert zich dat hij met die rode baard leek op de Nederlandse schilder Van Gogh, wiens zelfportretten ooit te zien waren in Weimars Schlossmuseum. Maar zelfs zonder die baard is de gelijkenis treffend, peinst Anna: het smalle gezicht, de trieste blauwe schittering van de ogen, de vermoeide, maar niet van humor gespeende lijnen rond de mond. De kunstenaar in zijn laatste gekwelde dagen.

Anna zucht. In de tijd voor het *reich* zou ze de dokter onder het mom van een ziekte opnieuw hebben kunnen bezoeken. Misschien had ze hem zelfs, als ze het maar voorzichtig genoeg aanpakte, privé kunnen bezoeken. Maar nu? Anna heeft geen enkel excuus om op bezoek te gaan bij een joodse arts. Sterker nog, het is, zoals de dokter haar er zelf aan herinnerde, verboden. Niet dat Anna ooit veel aandacht heeft besteed aan die dingen.

Ontmoedigd pakt ze een stukje taart. Spätzle blaft opnieuw. ‘Hou je kop,’ zegt Anna afwezig. Dan kijkt ze omlaag naar de hond. Aangemoedigd door Anna's zorgzame uitdrukking begint hij te kwispelen en te piepen. Anna lacht naar hem en snijdt nog een plakje van de taart, een beetje groter deze keer. Even aarzelt ze, de chocolade in haar handpalm wordt zachter. Dan zegt ze: ‘Hier, jongen.’ En ze laat het plakje op de grond vallen.

‘Schaak,’ zegt de doktor.

Anna kijkt met opgetrokken wenkbrauwen naar het schaakbord, naar de verzameling versleten stukken op hun crème- en eikenhoutkleurige vierkantjes. Dit spel, zo heeft Max haar verteld, is nog van zijn vader geweest en dáárvoor van diens vader. Een van de originele zwarte pionnen is verdwenen en vervangen door een stompje houtskool, en Anna’s koningin mist haar kroon. Bovendien is ze ingesloten in een hoekje.

Anna is niet helemaal een leek in het spel: als meisje heeft ze de grondbeginselen geleerd op de knieën van haar grootvader van moeders zijde. Maar Max’ onderricht tijdens de afgelopen vier maanden heeft haar meer inzicht gegeven in de logistiek van de onderlinge posities van de stukken, het uitgekiende geometrische netwerk. Ook heeft hij haar opnieuw kennis laten maken met het intense genot van onvervalst leren, iets wat Anna sinds het leren van talen op het gymnasium niet meer heeft ervaren. Als Anna nu ’s avonds in slaap valt, ziet ze het schaakbord op de binnenkant van haar oogleden gekerfd staan en blijft ze de stukken eindeloos verplaatsen. En ze wordt er beter in.

Maar Max is zo veel beter dan zij! Nog steeds is elke partij een oefening in vernedering. Net zoals, begint Anna zo langzamerhand te denken, haar clandestiene avonden hier. Max is veel gecompliceerder dan de spelletjes die ze doen. Het is waar dat Max, elke keer als Anna onuitgenodigd voor zijn achterdeur staat, blij lijkt haar te zien. Hij roept steevast: ‘Anna! Dat is grappig! Ik had al zo’n gevoel dat je zou komen.’ En Anna heeft hem betrappt toen hij haar met de gezonde masculiene bewondering waaraan ze gewend is, taxerend aan zat te staren. Maar Max beperkt zijn complimenten tot kleermakersobservaties en maakt opmerkingen over een nieuwe jurk die Anna draagt of hoe een zijden sjaal